

Тараненко О.М.

кандидат історичних наук, доцент,

*доцент кафедри інтелектуальної власності та цивільно-правових дисциплін
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького*

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВІДНОСИН, ЩО ВИНИКАЮТЬ У ЗВ'ЯЗКУ З ВИКОРИСТАННЯМ ОБ'ЄКТІВ ПРАВА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ У СПОРТІ

Вступ. Спорт є однією з найдинамічніших і найприбутковіших галузей, де інтелектуальна власність відіграє ключову роль. Правовий захист торговельних марок, логотипів, винаходів, корисних моделей, об'єктів авторського права та інших об'єктів інтелектуальної власності забезпечує спортсменам, клубам, лігам та іншим учасникам ринку захист від недобросовісної конкуренції і незаконного використання їх інновацій та творчих досягнень.

Спорт є глобальним феноменом, тому важливо мати уніфіковані міжнародні стандарти та правові норми щодо використання об'єктів інтелектуальної власності. Дослідження в цій галузі допомагають розробляти ефективні механізми міжнародної співпраці та гармонізації законодавства.

Таким чином, дослідження правового регулювання об'єктів інтелектуальної власності у спорті є надзвичайно актуальним для забезпечення ефективного функціонування цієї галузі, підтримки інновацій, захисту прав учасників та сприяння міжнародному співробітництву.

Огляд останніх досліджень. В яких започатковано розв'язання порушеної нами теми, дозволяє стверджувати, що окремі сюжети висвітлено у працях Д. Дорошенка, К. Воронова, Г. Гаро та О. Кушніра, Н. Суботи та А. Нечипоренка, В. Макоди, В. Молчанюк та Ю. Молчанюк, В. Крат, О. Кулініч та інших дослідників. Однак, тема пов'язана з особливостями правового регулювання відносин, що

виникають у зв'язку з використанням об'єктів права інтелектуальної власності у спорті все ще залишається малодослідженою, а тому актуальною є наступна наукова праця.

Мета статті. Це дослідження особливостей правового регулювання відносин, що виникають у зв'язку з використанням об'єктів права інтелектуальної власності у спорті.

Виклад основних положень. Сучасний спорт тісно пов'язаний з новітніми технологіями, включаючи спортивне обладнання, медичні розробки, програмне забезпечення для аналізу виступів тощо. Правове регулювання інтелектуальної власності стимулює інновації і технологічний прогрес у спорті, забезпечуючи винагороду для розробників і інвесторів.

Якщо сьогодні говорити про рівень комерціалізації об'єктів інтелектуальної власності в Україні, які використовуються у сфері спорту, то насамперед треба зазначити, що він не має такого високого статусу, як, наприклад, в Англії чи Німеччині, зокрема у сфері розвитку футболу, де укладаються не тільки договори купівлі-продажу видатних футболістів, за яких платять сотні мільйонів доларів США, а й багато ліцензійних договорів на використання об'єктів інтелектуальної власності з їх власниками. Водночас в Україні значне місце посідає недобросовісна конкуренція, внаслідок якої порушуються права інтелектуальної власності суб'єктів, які їм належать у сфері спорту. При цьому порушуються права не тільки суб'єктів спортивного

права, які є авторами об'єктів інтелектуальної власності, а й усіх фізичних і юридичних осіб, які мають майнові права на використання таких об'єктів на підставі укладених ними ліцензійних договорів з їх авторами, які при цьому зазнають значних матеріальних збитків [1, с. 116].

Незважаючи на невисокий рівень комерціалізації об'єктів інтелектуальної власності в Україні, які використовуються у сфері спорту, варто звернути увагу, що саме виходець з України Моріс Подолофф, який народився в Єлисаветграді (нині Кропивницький) заснував НБА та НХЛ і став таким чином єдиною людиною, котра очолювала одночасно дві найбільші спортивні ліги світу.

Відповідно до ст. 420 Цивільного Кодексу України до об'єктів права інтелектуальної власності, зокрема, належать: літературні та художні твори; комп'ютерні програми; компіляції даних (бази даних); виконання; фонограми, відеограми, програми організацій мовлення; наукові відкриття; винаходи, корисні моделі, промислові зразки; компонування напівпровідникових виробів; раціоналізаторські пропозиції; сорти рослин, породи тварин; комерційні (фірмові) найменування, торговельні марки (знаки для товарів і послуг), географічні зазначення; комерційні таємниці [2].

На думку Г. Спіціної та А. Гордеюк, під час здійснення сучасної класифікації об'єктів права інтелектуальної власності треба виділяти такі їх групи та підгрупи: об'єкти авторських і суміжних прав, які своєю чергою потрібно поділяти на об'єкти авторських прав (твори літератури, науки, мистецтва, а також комп'ютерні програми, бази даних) і об'єкти суміжних прав (виконання, фонограми, відеограми передачі (програми) організацій мовлення); об'єкти права промислової власності, де треба виділяти підгрупу об'єктів патентного права, в яку включати як результати технічної творчості (винаходи, корисні моделі), об'єкт художнього конструювання (промисловий зразок), об'єкти селекційних досягнень (сорти рослин, породи тварин), правовий

режим яких передбачає патентування майнових права, а також підгрупу об'єктів права інтелектуальної власності, що індивідуалізують учасників цивільного (господарського) обороту, товари та послуги (торговельні марки (знаки для товарів та послуг), комерційні (фірмові) найменування, географічні позначення) [3, с. 61].

Всі ці групи та підгрупи в тій чи іншій мірі використовуються в спортивній сфері. Вони можуть створюватися безпосередньо для спортивного продукту чи залучатися ззовні.

Крім того, проаналізувавши ч. 6 та ч. 8 ст. 45 Закону України «Про фізичну культуру і спорт», можна опосередковано окреслити невичерпний перелік об'єктів права інтелектуальної власності, використання яких має місце в ході здійснення спортивної діяльності. Такими об'єктами можуть бути: назва спортивного заходу, символіка спортивного заходу, зафіксовані на фізичних носіях записи спортивних заходів, зроблені в ході спортивного заходу фотографічні твори, рекламна продукція, тощо [4].

Погоджуючись із думкою Д. Дорошенка, вважаємо, що до переліку також слід додати створені в рамках діяльності закладів фізичної культури і спорту твори наукового, методичного, художнього характеру [5, с. 91].

Як приклад використання об'єктів авторського права та суміжних прав можна навести хореографічні твори, які широко використовуються у фігурному катанні, акробатиці, художній гімнастиці, синхронному плаванні. Об'єктом авторського права чи суміжних прав виступає саме хореографічний твір, для підтвердження майнових прав на який можна зробити: детальний опис танцю і рухів, провести відеофіксацію танцю [6, с. 99].

В. Макода слушно зауважує, що саме в «естетико-творчих» видах спорту твір може бути створено інтелектуальною працею учасників спортивно-творчої діяльності, або тренера, або хореографа, або спортсмена, або ними спільно. У зв'язку з цим дослідниця дійшла висновку, що на практиці в «естети-

ко-творчих» видах спорту може бути створений твір, якому нині не дано визначення, але він може бути зарахований до об'єктів права інтелектуальної власності. На підставі викладеного вона резюмує про необхідність уведення авторського терміна як об'єкта права інтелектуальної власності – «спортивний твір» [1, с. 119].

Як зазначалося вище, одним з об'єктів авторського права є комп'ютерні програми. На думку дослідників, впровадження сучасних комп'ютерних технологій у галузі фізичної культури і спорту дають можливість ефективно збирати, обробляти та передавати інформацію, якісно змінювати методи і організаційні форми підготовки висококваліфікованих спортсменів та фізкультурно-оздоровчої роботи з населенням, підвищувати результативність діяльності тренерів, суддів, викладачів і фахівців фізичного виховання і спорту [7].

Крім того, у сфері спорту дедалі більшого розповсюдження набуває використання аудіовізуальних творів. Так наприклад, до таких аудіовізуальних творів можемо віднести рекламу спортивних чи інших товарів, із залученням відомих спортсменів чи з використанням символіки спортивних клубів.

Поняття «спортивна реклама», яке практикують спортивні федерації, окрім її класичних форм (на бортиках спортивної арени та на щитах навколо неї, на формі спортсменів), утілює й такі варіанти: реклама через окремих спортсменів; через національну збірну; включення до назви змагань найменування фірми-спонсора; присвоєння компаніям та фірмам титулів «офіційний спонсор федерації» (титульний, інформаційний, генеральний, ексклюзивний спонсор); участь у заходах, які сприяють збутові продукції спонсора; оголошення в журналах федерації [8].

Знамениті фізичні особи, зокрема, відомі спортсмени, викликають підвищену суспільну увагу, спонукають до придбання сувенірної продукції з їх зображенням, товарів чи продукції, які ними рекламуються. Фотографі-

ями прикрашають різноманітні предмети повсякденного вжитку, одяг, посуд, ілюструють ними тексти у інтернет-виданнях, у друкованих засобах масової інформації, рекламній продукції [9, с. 11].

Отже, участь найпопулярніших спортсменів у рекламних кампаніях свідчить про використання спорту як елемента маркетингової стратегії виробників різних видів продукції, що також дає підстави говорити про його зростаюче значення в національній та світовій економіці.

Не менш активно у спортивній діяльності використовуються об'єкти промислової власності. Виробники спортивних товарів щорічно реєструють тисячі нових корисних моделей та промислових зразків. Це можуть бути хокейні ключки з особливих матеріалів, футбольне чи баскетбольне взуття з використанням нових технологій захисту та підвищення комфорту використання, обладнання для гірськолижного спорту і т.п. [6, с. 100]. Однак, впровадження таких об'єктів інтелектуальної власності в окремі види спорту вимагає їх всебічного вивчення відповідальними органами спортивних організацій, під чиєю егідою проводяться змагання.

Власники патентів на вдосконалене спортивне взуття, спортивні костюми та інвентар можуть утриматися від введення виготовлених за запатентованою технологією товарів у вільний продаж, дозволяючи використання таких елементів спортивного одягу тільки тим спортсменам, що мають рекламний контракт з компанією-виробником. Таким чином з'являється підґрунтя для порушення змагального принципу у тому чи іншому виді спорту. Усунення таких загроз безпосередньо відображається у нормативно-правових документах деяких спортивних організацій [10, с. 125–126].

Так, зокрема, згідно п. 5.2 Технічних правил змагань з легкої атлетики, які затверджує спортивна федерація «Світова легка атлетика», – взуття не повинно бути скроєне так щоб давати спортсменам будь-яку нечесну

допомогу чи перевагу. Будь-яке взуття дозволене, якщо воно відповідає духу чесної легкої атлетики. Для виконання цієї вимоги, будь-яке взуття, яке вперше було представлено після 30 квітня 2020 р., не може використовуватися в змаганнях до тих пір, поки воно не буде доступне для придбання будь-яким спортсменом на відкритому роздрібному ринку (тобто в магазині або в Інтернеті) принаймні протягом чотирьох місяців до початку змагання. Будь-яке взуття, яке не відповідає цій вимозі, вважається прототипом і не може використовуватися в змаганнях. Взуття, виготовлене на замовлення відповідно до характеристик стопи спортсмена або інших вимог, не дозволяється [11, с. 51].

Водночас, відповідно до п. 5.2.1 якщо Світова легка атлетика має підстави вважати, що тип взуття або конкретна технологія може не відповідати букві або духу правил, вона може направити взуття або технологію для докладного вивчення, і вона може заборонити використання такого взуття або технології поки буде проходити дослідження [11, с. 51].

Наступною категорією об'єктів права інтелектуальної власності, які використовуються у спортивній діяльності є правові засоби індивідуалізації учасників цивільного обороту, товарів і послуг, до яких ми зараховуємо, зокрема, торговельні марки.

Чинне законодавство допускає до реєстрації як торговельні марки різноманітні умовні позначення, що розрізняються між собою за формою відображення, сферою використання, колом користувачів та деякими іншими моментами. В сучасній цивільно-правовій доктрині, за формою відображення торговельні марки поділяються на: словесні; зображувальні; об'ємні; комбіновані; інші (нетрадиційні) – звукові, світлові, смакові, нюхові, мінливі [12, с. 146–148].

Словесні торговельні марки – це знаки у вигляді сполучень літер, слів чи фраз. Це можуть бути як існуючі, так і штучно створені слова або аббревіатура. Так, відомі українські боксери брати Клички зареєстрували торго-

вельні марки на своє прізвище: КличкО та KLICHKO [13]. Крім того, для ідентифікації певних товарів чи брендів використовуються певні слогани як персональні девізи спортсменів. Слоган у якості бренду має український важкоатлет, олімпійський чемпіон, призер чемпіонату світу та чемпіонатів Європи з важкої атлетики, учасник двох Олімпійських ігор Олексій Торохтій – «WARM BODY COLD MIND» [14]. Зображувальні торговельні марки являють собою різні конкретні та абстрактні зображення предметів, тварин, птахів, людей, складних ліній і фігур, орнаменти, художньо виконані шрифтові елементи, а також різні композиції цих елементів. Наприклад, логотип із зображенням відомого колишнього гравця НБА Шакіла О'Ніла вважається одним з найбільш впізнаваних персональних брендів [13]. Досить часто реєструють комбіновані торговельні марки, які поєднують кілька із вищезазначених позначень. Найчастіше такі знаки являють собою поєднання малюнка і слова, малюнка і букв, малюнка і цифр, слів і цифр. Так, відомий у минулому футболіст Олег Блохін зареєстрував як торговельну марку своє зображення та ім'я [15].

Багато відомих футбольних клубів світу передають виробнику спортивної форми право на використання своїх торговельних марок отримуючи фіксований відсоток з продажів мерчендайзу. При цьому варто наголосити, що в договорі між сторонами повинен міститися пункт щодо ненадання такого права іншим виробникам одягу, яких визначить основний партнер виробник.

Так, зокрема, лондонський «Арсенал» передав права на використання своєї торговельної марки компанії Adidas, яка випустила три комплекти форми на сезон 2023–2024 рр. і отримала право продавати футболки «Арсеналу» по всьому світу. Проте, в контракті є відповідна умова про те, що 15% від продажів товарів з логотипом «Арсеналу» отримає сам футбольний клуб, а не тільки Adidas. В той же

час, «Ліверпуль» досяг домовленості про 35% від продажів форми з його логотипом це вважалось шаленим успіхом, адже мова йде про десятки мільйонів фунтів стерлінгів [16].

Не можна оминати увагою, в контексті вивчення особливостей правового регулювання відносин що виникають у зв'язку з використанням об'єктів права інтелектуальної власності у спорті, положення деяких міжнародних угод, конвенцій та договорів. Так, зокрема згідно зі ст. 1 Найробського договору про охорону олімпійського символу будь-яка держава-учасниця зобов'язана, з урахуванням статей 2 і 3, відмовляти в реєстрації або визнавати недійсною реєстрацію в якості знака і забороняти шляхом відповідних заходів використання в якості знака або іншого позначення в комерційних цілях будь-якого позначення, що складається з олімпійського символу або містить цей символ у такому вигляді, як це визначено в Статуті Міжнародного Олімпійського комітету, крім тих випадків, коли на це є дозвіл вказаного комітету [17].

Відповідно до п.4 правила 7 Олімпійської харті 2020 р. олімпійські символ, прапор, гасло,

гімн, позначення (включаючи, але не обмежуючись словами «Олімпійські ігри» та «Ігри Олімпіади»), знаки, емблеми, вогонь і факели та будь-які інші музичні твори, аудіовізуальні записи чи інші творчі роботи або артефакти, створені у зв'язку з Олімпійськими іграми МОКом, НОКама і/або ОКОІ можуть для зручності всі разом або окремо називатися «олімпійською власністю». Водночас, наголошується, що усі права на олімпійську власність, а також права на її використання належать винятково МОК включаючи, але не обмежуючись використанням з метою отримання прибутку, в комерційних чи рекламних цілях [18, с. 16].

Висновки. На теперішній час у сфері спорту використовуються багато різних об'єктів права інтелектуальної власності. Водночас, сучасний спорт вимагає ефективного правового регулювання відносин пов'язаних з використанням таких об'єктів інтелектуальної власності як торгові марки, винаходи, корисні моделі, чи то об'єктів авторського права. Це забезпечує не тільки економічний захист прав інтелектуальної власності, а й гарантує справедливу конкуренцію та захист від недобросовісної конкуренції.

Анотація

Дослідження особливостей правового регулювання відносин, що виникають у зв'язку з використанням об'єктів права інтелектуальної власності у спорті стає все більш актуальним у зв'язку динамічним розвитком та комерціалізацією спортивної галузі. Автором з'ясовано, що в Україні значне місце посідає недобросовісна конкуренція, внаслідок якої порушуються права інтелектуальної власності суб'єктів, які їм належать у сфері спорту. В статті розглядаються основні інститути права інтелектуальної власності та проблемні питання пов'язані з використанням об'єктів права інтелектуальної власності у спортивній сфері. Проаналізовано окремі проблемні питання використання об'єктів авторського права та суміжних прав у різних видах спорту. Розглядаються особливості використання хореографічних творів у фігурному катанні, акробатиці, художній гімнастиці, синхронному плаванні. Приділено увагу проблемним питанням поєднання в аудіовізуальних творах одночасно декількох об'єктів права інтелектуальної власності, а саме об'єктів промислової власності, торговельних марок і комерційних найменувань. Окремо досліджено впровадження сучасних комп'ютерних технологій у галузі фізичної культури і спорту, що, зокрема дають можливість ефективно збирати, обробляти та передавати інформацію, якісно змінювати методи і організаційні форми підготовки висококваліфікованих спортсменів. Детально аналізується використання у спортивній діяльності об'єктів промислової власності. Констатовано, що впровадження винаходів, корисних моделей, промислових зразків в окремі види спорту вимагає їх всебічного вивчення відповідальними органами спор-

тивних організацій, під час егідою проводяться змагання. Приділено увагу різним видам торговельних марок, що широко використовуються у сфері спорту. Розглянуто практику реєстрації торговельних марок відомими спортсменами у формі персональних брендів. Проаналізовано положення міжнародних угод та документів щодо особливостей використання олімпійського символу та «олімпійської власності».

Ключові слова: правове регулювання, інтелектуальна власність, авторське право, промислова власність, спорт, олімпійська власність.

Taranenko O.M. Features of legal regulation of relations arising in connection with the use of intellectual property rights in sports

Summary

Research on the features of the legal regulation of relations arising in connection with the use of intellectual property rights in sports is becoming increasingly relevant due to the dynamic development and commercialization of the sports industry. The author has found that in Ukraine, unfair competition significantly disrupts the intellectual property rights of entities in the sports sector. The article examines the main institutions of intellectual property law and problematic issues related to the use of intellectual property rights in sports. Specific problematic issues of using copyright and related rights in various sports are analyzed. The peculiarities of using choreographic works in figure skating, acrobatics, rhythmic gymnastics, and synchronized swimming are discussed. Attention is given to the problematic issues of combining several intellectual property objects simultaneously in audiovisual works, such as industrial property objects, trademarks, and trade names. The implementation of modern computer technologies in physical culture and sports, which allow for effective collection, processing, and transmission of information and qualitatively change the methods and organizational forms of training highly qualified athletes, is separately studied. The use of industrial property objects in sports activities is analyzed in detail. It is noted that the implementation of inventions, utility models, and industrial designs in specific sports requires thorough examination by the responsible bodies of sports organizations under whose auspices competitions are held. Various types of trademarks widely used in the sports sector are discussed. The practice of registering trademarks by famous athletes as personal brands is reviewed. The provisions of international agreements and documents on the peculiarities of using the Olympic symbol and “Olympic property” are analyzed.

Key words: legal regulation, intellectual property, copyright, industrial property, sports, Olympic property.

Список використаних джерел:

1. Макода В. Теоретичні та практичні проблеми захисту інтелектуальної власності в спортивному середовищі / В.С. Макода // *Актуальні проблеми держави і права* : зб. наук. пр. Вип. 80 / редкол.: В.В. Завальнюк (голов. ред.) та ін. – Одеса : Гельветика, 2018. – С. 116–121.
2. Цивільний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення 12.06.2024)
3. Спіцина Г., Гордеюк А. Особливості сучасної класифікації об'єктів права інтелектуальної власності // *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2020. № 3. С. 58–64.
4. Закон України «Про фізичну культуру і спорт» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3808-12#Text> від 24.12.1993 № 3808-ХІІ (дата звернення 13.06.2024)
5. Дорошенко Д. Правові основи використання об'єктів права інтелектуальної власності у спортивній діяльності // *Теорія і практика інтелектуальної власності*. 2021. № 2. С. 90–100.

6. Воронов К. Проблемні питання охорони права інтелектуальної власності у спорті // *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*, 2021. Серія ПРАВО. Вип. 64. С. 98–102.
7. Молчанюк В., Молчанюк Ю. Основні напрямки використання сучасних комп'ютерних технологій у фізичній культурі і спорті [Електронний ресурс] / В. Молчанюк, Ю. Молчанюк // *Наукова думка сучасності і майбутнього* : 43 Всеукр. практич.-пізнавальна інтернет-конф. (20–28 травня 2021 р.). – URL: <http://naukam.triada.in.ua/index.php/konferentsiji/74-sorok-tretya-vseukrajinska-praktichno-piznavalna-internet-konferentsiya/974-osnovni-napryamki-vikoristannya-suchasnikh-komp-yuternikh-tekhnologij-u-fizichnij-kulturi-i-sporti> (дата звернення 18.06.2024)
8. Гаро Г., Кушнір О. Об'єкти інтелектуальної власності в спорті. Ім'я спортсмена як бренд. Використання спортсменів в рекламі і просуванні товарів і послуг URL: https://protocol.ua/ua/ob_ekti_intelektualnoi_vlasnosti_v_sporti_im_ya_sportsmena_yak_brend_vikoristannya_sportsmeniv_v_reklami_i_prosuvanni_tovariv_i_poslug/ (дата звернення 12.06.2024)
9. Субота Н., Нечипоренко А. Авторські права на фотографічний твір: проблемні аспекти судового захисту // *Інтелектуальна власність*. – 2006. – № 3. – С. 11–14.
10. Дорошенко О. Особливості використання винаходів і корисних моделей у спортивній діяльності / О.Ф. Дорошенко // *Законодавство України у сфері інтелектуальної власності та його правозастосування: національні, європейські та міжнародні виміри: матеріали ІХ Всеукраїнської науково-практичної конференції молодих вчених та студентів з проблем інтелектуальної власності* (24.09.2021, м. Київ) : ел. збірник / КНУ імені Т. Шевченка, НДІ інтелектуальної власності НАПрН України. К. 2021. С. 123–127.
11. Правила змагань з легкої атлетики 2023–2024 р. прийняті Світовою легкою атлетикою затверджені федерацією легкої атлетики України URL: https://statistics.uaaf.org.ua/books/iaaf_rules_2023-2024ua.html (дата звернення 13.06.2024)
12. Крат В. Торговельна марка як об'єкт права інтелектуальної власності // *Мала енциклопедія нотаріуса*. Жовтень 2017. № 5 (95). С. 142–154.
13. Кулініч О. Іміджеві права в сфері спортивної діяльності / О. Кулініч // *Як охороняти та комерціалізувати інтелектуальну власність у спорті: відео онлайн-семінару від ІР офісу* URL: <https://nipo.gov.ua/sport-prava-iv-video/> (дата звернення 17.06.2024)
14. Всесвітній день інтелектуальної власності 2019 URL: <https://ukrpatent.org/atachs/ip-day-ukraine-2019-1.pdf> (дата звернення 17.06.2024)
15. Офіційний електронний бюлетень «Промислова власність». Державна організація «Український національний офіс інтелектуальної власності та інновацій». 2023. № 25. Т. 2.
16. Дорошенко Д. Охорона прав інтелектуальної власності в сфері спорту / Д. Дорошенко // *Як охороняти та комерціалізувати інтелектуальну власність у спорті: відео онлайн-семінару від ІР офісу* URL: <https://nipo.gov.ua/sport-prava-iv-video/> (дата звернення 14.06.2024)
17. Найробський договір про охорону Олімпійського символу (Найробі, 26 вересня 1981 р.). URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MU81314> (дата звернення 13.06.2024)
18. Міжнародний Олімпійський комітет. Олімпійська Хартія 2020 URL: <https://noc-ukr.org/about/officialdocuments/olimpiyska-khartiya/> (дата звернення 13.06.2024)